

Ольга Кобець

3 когорти романтиків життя

Україні бракує правлячої еліти, яка б національні, або навіть вужче, державні інтереси ставила вище від власних, партійних або корпоративних. Україні бракує людей Чину, як розуміло це слово в 30–40-х роках минулого століття покоління Олега Ольжича й Олени Теліги. Це вже аксіома, на якій, здається, немає особливої потреби зупинятися нам, хто пережив тривожні, але такі щасливі й радісні дні Помаранчевої революції, і роки невдалих потуг нової правлячої еліти владарювати по-старому в нових історичних умовах – без самозреченості, без служіння високим ідеалам, без усвідомлення того, що влада – це не кінцева мета політика, а лише механізм для здійснення високої мети (якщо, звісно, вона в нього є). І як підсумок: наш політикум за рівнем свідомості значно відстає від громадянського суспільства.

Однак не все так безнадійно, якщо розглядати не правлячу еліту або політикум у цілому, а звертатися до прикладу тих невинуватих романтиків життя, які все ще є в українському суспільстві та на яких воно, за великим рахунком, і тримається, які, зрештою, його й формують.

Сьогодні звернемося до постаті В'ячеслава Брюховецького, тим більше, що й привід для цього неабиякий: прожито ним вагому частину життя. Життя яскравого, потужного, усвідомленого, спрямованого саме на здобуття не перехідних цінностей власного комфорту, а творення нової України. Тієї України, про яку мріяв Тарас Шевченко, за яку боролись О. Ольжич і О. Теліга, яку хотіли б бачити наяву мільйони наших співвітчизників,

але багато хто з них не знає, як це зробити, комусь бракує здібностей, а хтось на шляху, втомившись життям щоденним, знаходить собі приземленіші цілі.

Відколи знаю В'ячеслава Степановича (а знаю зі студентської лави), постійно дивуюся його вмінню бути відданим юнацьким ідеалам і мріям, з одного боку, а з другого – вмінню наполегливо, каторжно працювати, щоб їх досягти.

Звісно, все починається у дитинстві та гартується в юності. Ми з Ларисою Кисіль, його майбутньою дружиною, живучи в одній гуртожитській кімнаті, часто влаштовували такі собі імпровізовані диспути, в яких брали участь і майбутня провідна телеведуча Тамара Гуменюк (по чоловікові Хрущ), яка щойно перевелася до нас з філологічного факультету, і майбутній редактор «Урядового кур'єра» Михайло Сорока, і майбутній письменник Микола Махінчук, і майбутній директор Дирекції телерадіопрограм Верховної Ради України Микола Орловський, і тодішній студент-першокурсник (а ми вже були на третьому!) В'ячеслав Брюховецький. Зовсім тоді не думали, що в цих запальних суперечках якраз і гартуватиметься його владний характер борця та й наші власні здібності.

Що ж нас тоді найбільше цікавило, про що сперечалися? Звичайно, важко згадати дослівно, однак пам'ятаю, що переважали глобальні проблеми: як розвиватиметься суспільство, що роблять «наші» в Чехо-Словаччині (дуже доречним ґрунтом для таких роздумів були лекції з логіки, які нам читав один із найцікавіших молодих філософів Василь Лісовий), що було б, якби Хрущов не розвінчав культ Сталіна, чи справді російська література престижніша, ніж українська, що нового створено таки в українській поезії чи літературі.

А часи справді були цікавими – кінець 60-х. Ми ще захопили залишки суспільного настрою хрущовської відлиги, ще були в нас викладачі, які прагнули дати студентам справжні знання, і до таких належали і майбутній дисидент, молодий талановитий учений Василь Лісовий, якого заарештують, коли ми вже будемо на п'ятому курсі, і викладач старшого покоління, професор Олєг Бабишкін, котрий створив невеликий культурологічний гурток, який нас усіх тоді й об'єднував. До слова, своєю пристрастю до кіномистецтва теперішній редактор журналу «Кіно-Театр», знаний кінознавець і кінокритик Лариса Брюховецька завдячує саме участі в цьому гуртку. Бо ніхто інший, а саме Олег Кіндратович Бабишкін читав нам цілий культурологічний курс із кіно-

мистецтва, а крім того, водив на кіностудію, де ми подивились усі фільми Олександра Довженка, Сергія Параджанова, Юрія Іллєнка. Це він зумів познайомити нас із видатними діячами української культури, шанувальниками і дослідниками старовини: Григорій Логвин проводив для нас спеціальні екскурсії по Києву, Іван Гончар спілкувався з нами у своєму знаменитому музеї. Саме Бабишкін влаштував нашим гуртківцям і незабутню мандрівку до Карпат, де показав і красу рідного краю, і цінність народного мистецтва, і непроминальність справжніх вартостей. Саме під час тієї мандрівки Лариса й Славко зрозуміли, що їх єдне велике почуття любові – вони незабаром одружилися, і я готувала їхній святковий банкет у нашому гуртожитку. Мені випала така довіра, бо вміла вправно варити картоплю з тушонкою – коронну страву на тому студентському весіллі. Зрештою, ні картоплею, ні іншими стравами молодята особливо не переймалися, їх хвилювало те, щоб покласти квіти до пам'ятника Тарасові Шевченку, бо подейкували, ніби це не зовсім безпечно – можуть не дозволити. Однак обійшлося без особливих ексцесів: світлина доносить до нас юний запал, непідробне щастя і радість, які панували як між молодятами, так і їхніми друзями, що безтурботною зграйкою прямують від центрального входу червоного корпусу Університету до пам'ятника Великому Кобзареві...

Можна, звісно, нині посміятися з тих наших диспутів, палких суперечок, що тривали іноді до ранку. Мабуть, були вони найвнішими, і ми недосконало знали власне предмет, про який сперечалися. Однак саме в цих бесідах народжувалася істина. Бо якщо сперечалися про поезію, то відразу згадували вечори в Університеті, на яких ми слухали «Таємницю твого обличчя» в авторському виконанні самого Дмитра Павличка, а Тамара Гумєнюк, тонкий знавець сучасної нам поетичної творчості, могла годинами читати напам'ять найкращі вірші Симоненка, Вінграновського, Ліни Костенко. Але так чомусь випадало, що саме Славко міг задати тон, новий поворот думки, вставити якийсь факт, про який ми не знали або не здогадувались. І тоді нам було прикро, що він, першокурсник, бачить предмет глибше, ніж ми, доросліші. І тоді ми вже сперечалися до абсурду, наполягаючи на своєму...

Це відчуття – певної безпорадності перед залізними аргументами опонента – мабуть, не раз пережив набагато пізніше, в роки «перестройки», майбутній перший загальнообраний Президент України Леонід Кравчук, а тоді, наприкінці 80-х – секретар

з ідеології ЦК Компартії України, коли на телебаченні брав участь у знаменитих дебатах із представниками щойно народженого Народного руху України за перебудову, який представляв один із його засновників, творець першої Програми В'ячеслав Брюховецький.

Як так сталося, що з найвідданішого «підручного партії», що таким владна верхівка уявляла журналістів, а тим паче – студентів безмежно заідеологізованого факультету журналістики, у світ друкованого слова і не так давно опанованого електронного простору вийшла ціла когорта людей, які мали незашорені офіційно дозволеною ідеологією очі?

Що ж до В'ячеслава Брюховецького, то це насамперед при-
таманне особисто йому прагнення самому дійти до першоджерел, до самої суті проблем. І якщо більшість студентів, вивчаючи такий предмет, як «теорія партійної преси», задовольнялася конспектами, то він просиджував у студентській бібліотеці всі вечори, а дуже швидко, як ретельний студент, одержавши доступ до книгосховищ бібліотеки Академії наук, зумів порівняти почуте на лекціях із тим, що насправді писалось в нещадно критикованих творах. Зокрема, в публіцистичних статтях Івана Франка, про якого нам «скромно» говорили, що він помилявся, згадуючи у своїх працях такі високошановані твори засновника марксизму-ленінізму, як «Маніфест» або «Капітал». Щоправда, саму статтю Івана Яковича нам не рекомендували читати, як не було у списку рекомендованої літератури й багатьох інших першоджерел, які критикувалися з огляду на ті чи інші ідеологічні «хиби». Однак навіть у ті часи, хто хотів, то міг дістатися до майже всіх тих творів, про які йшлося. Брюховецький якраз і був тим студентом, який хотів робити висновки сам, тому читав не тільки «рекомендовану», літературу, і тому з ним важко було сперечатися: він глибоко знав суть предмета, ідеологій, явищ культурного життя. Отож не дивно, що він одним із перших пізніше зацікавився російськими дисидентами – аж настільки, що сам, підпільно, їздив шукати Солженіцина у Підмосков'ї... А звідси – нове бачення суспільних процесів, які відбувалися не тільки в СРСР загалом, але особливо – в Україні.

В'ячеслав Брюховецький після Університету потрапив у «порохову бочку» «Літературної України», – тут нещодавно відбулися арешти й відправили на смертну дорогу молодого і талановитого журналіста, вченого-початківця Валерія Марченка. Репресовано було й інших молодих учених – арештовано і позбавлено

наукового звання філософа Василя Лісового, молодого філолога Василя Овсієнка, групу інтелектуалів, яку очолював журналіст В'ячеслав Чорновіл. Попрацювавши недовго у «Літературній Україні», В'ячеслав Брюховецький також «пішов у науку», і це рішення було для нас зрозумілим, бо кому ж іще, як не таким, як він, вергати науковій обрії далі?

80-ті роки були особливо плідними для нашого покоління. Це вже час, коли більшість з нас не тільки активно працювала у пресі, посівши провідні позиції з тих чи інших галузей, а визначалася і з суспільними симпатіями: почалася «перестройка». Знаю всього кілька осіб з нашого випуску, які так і залишилися «вірними ідеалам» старої ідеологічної системи. Їм було зручно не турбувати себе новою інформацією, яка лавиною затоплювала суспільство. Однак ті, хто відчував свою відповідальність за суспільні процеси, однозначно визначилися на користь України. Нас турбувало упосліджене становище української мови, і ми прагнули розширити сфери її використання. Нас турбувало нищення українських традицій, і ми прагнули відновити цінність української родини, де ці звичаї зберігалися. Ми бачили яскраві прояви занепаду духовності й моралі, тому прагнули відновити вплив християнських цінностей. Ми були свідками Чорнобиля, тому прагнули зберегти екологію. Хтось займався цим на своєму робочому місці, а В'ячеслав Степанович Брюховецький, молодий учений, який щойно здобув науковий ступінь, використовував кожну можливість, щоб донести до людей нову інформацію, нові погляди. Мені, зокрема, пам'ятними стали дві статті, що їх я «організувала», як тоді казали, для газети «Вечірній Київ», де працювала на скромній посаді кореспондента відділу культури. Одна – Григорія Сивоконя, присвячена темі «виховання глибоко компетентного, розвинутого, справді культурного читача, що здатен цінувати книжку мірками високої духовності» (ВК, 11.02.1987 р.), а друга – власне В'ячеслава Брюховецького «У світлі відвертості» (ВК, 27.02.1987 р.). Це була цілеспрямована акція: ми вирішили вустами письменників (обидва матеріали надруковані під рубрикою «Роздуми письменника») протягом двох тижнів привернути увагу читачів до болючих питань сьогодення: засилля російської мови, страждань української літератури і ширше – українців у цілому від своєї нав'язаної другосортності, меншовартості, від того, що, як пише В. Брюховецький, «людина без конкретної історичної пам'яті, без поваги до минувшини свого народу – соціально інертна, а то навіть агресивна

у ставленні до справжніх культурних цінностей». А далі головне: «Ми чимало років прищеплювали історичне безпам'ятство, ставши на шлях замовчувань, обходячи "гострі кути". Недостатньо уваги приділялося у шкільних і вузівських програмах вивченню нашої історії, а благополучний міщанин зрозумів це так, як і повинен був зрозуміти – живи лише сьогоднішнім днем, хапай». І нам це вдалося. Приводом до написання обох статей була участь авторів у так званих прямих ефірах українського телебачення, яке після повного ідеологічного контролю і цензурування телевізійних продуктів ще до виходу їх в ефір під впливом «перестройки» почало пробувати давати в ефір «живі» культурологічні передачі. Це був ще тільки початок, тільки перші кроки, однак В. Брюховецький у своїй статті робить детальний аналіз недоліків організації таких дискусій, говорить про те, що вони мають відбуватися частіше, щоб глядач і учасники вільніше і вправніше володіли предметом дискусій. «Користь для озонування духовної атмосфери в республіці буде безсумнівною. Цього настійно потребує саме життя», – робить висновок автор.

Отож, уже тоді молодий учений чітко розумів своє призначення: бути тим, хто оновлює духовне життя в Україні. І він таким став.

– У ті часи я працював у Києво-Святошинській районній газеті, яка виходила у видавництві «Київська правда», – розповідає відомий радіожурналіст Василь Марусик. – Одного разу пізно ввечері зустрівся у коридорах видавництва з В'ячеславом Брюховецьким. Виявляється, в цей вечір у «Літературній Україні» друкувався матеріал із проектом Програми Руху. Була підозра, що газеті не дадуть вийти, і тираж може бути ліквідований. Тому ми домовились, що як тільки почнеться друк, я відразу заберу перші примірники, скільки вдасться, з тим, щоб врятувати хоча б їх. Акція нам вдалася – я виніс близько ста примірників газети. На щастя, команди про арешт накладу не було, газета широко розповсюдила ідею створення Народного руху України за перебудову. Для нашого громадянства це було, як грім з ясного неба...

Не описуватиму славнозвісні діалоги рухівців В'ячеслава Брюховецького, Мирослава Поповича та Івана Драча з Леонідом Кравчуком про суть нового явища в українському житті – створення Народного руху за перебудову. Ці діалоги ввійшли в історію як видатне явище тогочасного суспільного життя, де вперше комуністичного ідеолога примушено було публічно дискутувати на теми порушення радянським режимом свободи

думки, свободи слова, свободи переконань, свободи створення громадських організацій. Мільйони українців, затамувавши подих, стежили за цими змаганнями і робили свої далекосяжні висновки, які обернулися масовим вступом громадян до Народного руху. Саме В'ячеслав Брюховецький був основним автором першої Програми цієї організації, тому саме він і стежив за виходом «Літературної України», яка мала надрукувати цей матеріал без правок і помилок. Хоча правки йому довелося вносити до останньої хвилини.

Восени 1989 року відбувся Перший з'їзд Народного руху. Брюховецький мав усі можливості зробити успішну політичну кар'єру. Однак, надто серйозно ставлячися до власної позиції, не вмючи йти на короткочасні або й тривалі компроміси заради публічності й політичної кон'юнктури, Брюховецький залишає координаційну раду новоствореної організації і повністю віддається науці. 1991 року, з проголошенням Незалежної України, перед ним, як і перед багатьма іншими рухівцями, знову відкривається чудова перспектива політичного діяча. І знову він відмовляється від такого принадного щастя. Цього разу він обирає ще вужчу мету: відновлення, а якщо бути відвертим, то створення «з нуля» славнозвісної Києво-Могилянської академії...

...Із самого початку це був фантастичний проект. Мабуть, тому його й доручили Брюховецькому, що Леонід Кравчук, новоспечений український президент, як і інші компартійні діячі нещодавнього минулого, просто не вірили в його здійснення – без державного фінансування, без «керівної і спрямовуючої» підтримки впливових у науковому світі комуністичних бонз, без штату науковців, без апарату, без приміщення, навіть без секретарки, «прямого» телефона і машини – цих перших атрибутів влади...

Починалося все з малесенької кімнатки на Контрактовій, а тоді ще, мабуть, Красній, площі, в Подільському райвиконкомі, яким тоді керував перший обраний районний голова Іван Салій. Ні коштів із держбюджету, ні фондів розвитку, ні навіть самого приміщення: там тоді повновладним господарем було військово-морське училище, яке готувало для всього радянського флоту політпрацівників. Пізніше мені доводилося чути про тодішнього керівника цього училища від В. Брюховецького не найгірші характеристики, однак тоді, не збираючися звільняти приміщення, нам, журналістам, він видавався головним втіленням зла. Пам'ятаю прес-конференцію десь у середині 90-х років; я запитала генерала Коровіна, коли, нарешті, училище звільнить

приміщення Академії і припинить використовувати місце поховання гетьмана Сагайдачного та інших видатних українських діячів як плац для муштрувань курсантів. У відповідь почула: «Ніколи!».

Як бачимо, історія має свою ходу, але представники старого ладу без бою не здаються. Та перемога завжди за правдою, за справедливістю. На той час ідея відродження Києво-Могилянської академії охопила вже все суспільство. Я й сама із задоволенням ще 1988 року розповідала у «Вечірньому Києві», зокрема, про те, що Український фонд культури, очолюваний Борисом Олійником, провів в Оперному театрі добродійний вечір, кошти від якого мали бути перераховані на ремонт приміщень Києво-Могилянської академії. Щоправда, цей фонд збирав гроші і на відновлення церкви Богородиці Пирогової, і на Музей Івана Гончара, який так ніколи і не було збудовано, але це вже інша історія. Наводжу її тільки тому, щоб підкреслити, в яких складних умовах доводилося починати справу свого життя В'ячеславу Брюховецькому.

Однак ідея таки була варта того, щоби втіленню її віддати всі сили, адже підняти з мороку історичного минулого, дати нове життя Києво-Могилянській академії, яка кілька століть була світочем знань для половини Європи, – це справді науковий і життєвий подвиг. Зазначмо: Брюховецький виконав це завдання якнайкращим чином. Немалою мірою тому, що він із самого початку розробив правильну концепцію: це має бути університет нового типу, позбавлений головних недоліків радянської вищої освіти, насамперед – корумпованості викладацького складу, а при тому наділений великими повноваженнями студентського самоврядування і демократичного устрою для викладачів. І надзавдання – результатом навчання в університеті має стати Особистість, яка, досягши світового рівня знань у своїй галузі, має власні переконання, знає ціну громадянській позиції, надає перевагу національним пріоритетам розвитку держави. Не зайвим буде згадати тут і 2004 рік, коли студенти НаУКМА разом із президентом стали заспівувачами Помаранчевої революції. І знову життя давало шанс В. Брюховецькому вийти на широке видноко-ло політики – йому запропонували місце у першій п'ятірці на парламентських виборах і він... відмовився. Навіть коли пройшов по списках «Нашої України» до Київської міської ради, – зняв своє ім'я, бо впевнений, що в його житті немає важливішої справи, ніж та, яку він робить.

За великим рахунком – усе, про що мріяв у юності В'ячеслав Брюховецький, здійснилося. Ми є свідками небаченої популярності НаУКМА серед тих, хто хотів би тут учитися. Ми бачимо високий рівень професіоналізму тих, хто здобув тут освіту, ми є свідками високої конкурентоспроможності випускників і студентів у світовому вимірі, адже, здається, вже не залишилось у світі університетів, у яких би не навчались студенти НаУКМА, здобувши перемогу в боротьбі за гранти. Здавалося б, поставленої мети досягнуто, можна було б спочити на лаврах. Однак – не В'ячеславу Брюховецькому. Збудувавши «з нічого» престижний університет, утвердивши його на рідних теренах, він ставить нову мету: вивести Могилянку в рейтингове число престижних університетів світу.

Віriamo, що й цієї мети буде досягнуто, адже і вона з тих, що призначена для людей, для України, ТІЄЇ України, яка й тримається на таких ось невинуватих романтиках життя.